

IZHODIŠČA ZA KURIKULARNO PRENOVO IZOBRAŽEVANJA ODRASLIH

IN OBLIKOVANJE PROGRAMOV ZA IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH

NACIONALNI KURIKULARNI SVET
Področna kurikularna komisija za izobraževanje odraslih

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

374.7

IZHODIŠČA za kurikularno prenovo izobraževanja odraslih in oblikovanje programov za izobraževanje odraslih / [pripravil Nacionalni kurikularni svet, Področna kurikularna komisija za izobraževanje odraslih]. - Ponatis. - Ljubljana : Andragoški center Slovenije, 1998

ISBN 961-6130-22-6

78920192

Po mnenju Ministrstva za šolstvo in šport št. 403-24/98-18/davek-dp z dne 01. 04. 1998 šteje publikacija med proizvode, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po tarifni številki 3.

Predgovor

Kurikularna prenova je projekt, ki je združil prizadevanja vseh tistih, ki želijo boljše in potrebam časa ter udeležencev bolj prilagojeno učenje in izobraževanje. Strategija in koncept vseživljenjskega učenja in izobraževanja spreminjata vlogo, ki jo imata ti dve aktivnosti v življenju vsakega človeka, pri odraslih pa jo spreminjata od nekdanje prevladujoče kompenzacijske v inovacijsko obliko ter v nenehno pridobivanje znanja in spretnosti za različne nove človekove potrebe, zahteve in izzive, ki jih preden postavljajo življenje.

Človek se uči na različne načine, po različnih poteh in v različnih okoliščinah. Ob upoštevanju raznovrstnosti in fleksibilnosti izobraževalnih možnosti bo tudi pri "šolskem" izobraževanju odraslih potrebno upoštevati možnosti, ki jih nudi zunajšolsko izobraževanje. To poleg splošnih potreb zadovoljuje potrebe posameznih skupin prebivalstva, pa naj gre za potrebe tistih, ki niso dosegli zadostne temeljne izobrazbe (npr. osnovne šole), ali pa tistih, ki nimajo temeljnega poklica, s katerim bi lahko konkurirali na trgu dela. Med zaposlenimi je bilo npr. v letu 1995 približno 130.000 nekvalificiranih, kar je predstavljalo 20,2 % vseh zaposlenih, priučenih pa okoli 51.000, kar je predstavljalo 8 % vseh zaposlenih. Tovrstni podatki kažejo na primer, kakšne so potrebe zaposlenega prebivalstva že samo po formalnem izobraževanju.

V izobraževanju za pridobitev formalne izobrazbe je cilj izobraževanja odraslih doseganje enakih standardov znanja kot v izobraževanju mladine, vendar je vsebina izobraževalnih programov za odrasle lahko različna v tistem delu, kjer program upošteva značilnosti odraslega, njegov razvoj in delovne ter življenjske izkušnje. Prav v tem delu je še posebej pomembna vloga izhodišč kurikularne prenove v izobraževanju odraslih. Izhodišča kot metodološki pripomoček opozarjajo, kako pripravljamo programe za odrasle, kaj upoštevamo in na kakšen način. To ne pomeni, da bi se v "šolskih" programih spreminjala vsebina izobraževanja, saj je potrebno zagotoviti doseganje enakih standardov znanj kot pri izobraževanju mladine za tiste vsebine, ki so za obvladovanje predmeta bistvene. Vendar pa je v tem izrednega pomena upoštevanje alternativnih poti za doseg te standardov, ob upoštevanju odraslim prilagojenih programskih, organizacijskih, didaktičnih in metodičnih oblik učenja in izobraževanja. To pomeni tudi uresničitev načela svobode in avtonomnosti pri izbiri poti, vsebine, oblik, sredstev in metod izobraževanja odraslih, udeležanje načela spoštovanja osebnosti in dostojanstva vsakega udeleženca in udeleženke v procesu izobraževanja in učenja. Ali, če uporabimo besede Bele knjige o vzgoji in izobraževanju v Sloveniji: načrtovanje programov v izobraževanju odraslih se od kurikularnega načrtovanja v izobraževanju mladine ne razlikuje v programskih sestavinah (elementih kurikula), pač pa v pristopih in tehnikah načrtovanja. Učenje odraslih je

podrejeno aktualnim življenjskim in delovnim potrebam, zato se programi sestavljajo glede na konkretne probleme, sledijo logiki in psihološkim zakonitostim učenja odraslih in ne notranji logiki posameznih znanstvenih disciplin.

Ob tem je nujno potrebno misliti tudi na tistega, ki bo ves ta proces vodil in usmerjal, kar nas privede do izobraževalca in izobraževalke odraslih. Za izobraževanje odraslih se zahteva posebna andragoška usposobljenost, ki jo sestavljajo predvsem znanja in veščine o novih organizacijskih, didaktično-metodičnih oblikah ter posebnostih načrtovanja, izvajanja in vrednotenja izobraževanja odraslih.

Rezultati raziskovalnega dela, ki zadevajo programe, oblike in metode izobraževanja odraslih, kažejo, da v izobraževanju na področju načrtovanja in izvajanja programov zaostajamo za teoretičnimi in praktičnimi spoznanji držav z razvitejšimi sistemi izobraževanja odraslih. To se kaže tako v programski ponudbi, ki se prepočasi odziva na številne in hitro se spreminjajoče potrebe po izobraževanju posameznikov in širše družbe, kot v kvaliteti programov, saj v pripravi še vedno prevladujejo pedagoški stereotipi, ki slonijo na doktrini pouka, poučevanja in vodilni vlogi učitelja. Ta ugotovitev še posebej velja za programe za pridobitev formalne izobrazbe. Raziskava iz leta 1993, vanjo je bilo zajetih 14 % vseh organizacij, ki so v šolskem letu 1991/92 izvajale programe za pridobitev izobrazbe za odrasle, je pokazala, da so šole in učitelji najbolj previdni prav pri prilagajanju vsebin programov. Bojijo se, da bi s tem znižali zahtevnost programa in ogrozili uresničevanje enakovrednosti izobrazbe, dosežene v sistemu izobraževanja odraslih, s tisto v izobraževanju mladine.

Izhodišča kurikularne prenove na področju izobraževanja odraslih bodo, tako vsaj upamo, v pomoč tako tistim, ki programe izvajajo, kot tistim, ki jih pripravljajo. So dovolj splošna, da jih je moč uporabljati pri pripravi programov formalnega in tudi neformalnega izobraževanja. Obenem omogočajo pripravo takih programov, ki bodo izhajali iz sedanjih in bodočih potreb po izobraževanju, za delo na primer, ter njihovo spreminjanje in izpopolnjevanje, povezano s spremembami v vsebini, tehnologiji in organizaciji dela.

Prenova programov v skladu z izhodišči kurikularne prenove na področju izobraževanja odraslih (dogovorjene vsebine, postavljeni standardi) predstavlja možnost povezave certifikatnega sistema in zunajšolskega izobraževanja v sistem poklicnega in strokovnega izobraževanja odraslih. V takem konceptu obstajajo možnosti povezovanja vseh vrst in oblik izobraževanja odraslih v med seboj povezane sisteme vrednotenja, ugotavljanja in ocenjevanja znanja znotraj celote izobraževanja in učenja. To Sloveniji tudi daje možnosti za izboljševanje izobrazbene strukture prebivalstva in zaposlenih, saj bi tako zasnovan sistem omogočal npr. pridobitev poklicnih kvalifikacij in, ob doseganju zahtevanih splošnih znanj, tudi izobrazbe tisti množici, ki ni končala programov formalnega izobraževanja ali po zaključeni osnovni šoli sploh ni pridobila ustrezne izobrazbe.

Izhodišča kurikularne prenove na področju izobraževanja odraslih pomenijo predvsem operacionalizacijo v zakonodaji navedenih ciljev izobraževanja odraslih na način, ki je odraslemu bližji. Gre predvsem za upoštevanje odraslemu bolj ustreznega časovnega

obsega izobraževanja in njemu primernih metod ter oblik dela, pripravo zanj pripravljenih učnih gradiv in njemu prilagojeno organizacijo dela. Pomeni tudi upoštevanje vseh različnih poti, možnosti, načinov in vrst izobraževanja, ki vodijo k skupnemu cilju - dvigovanju izobrazbene sestave prebivalstva ter potrjevanju in priznavanju znanja, pridobljenega v sistemu izobraževanja in učenja.

Dr. Vida A. Mohorčič Špolar

*predsednica Področne kurikularne komisije
za izobraževanje odraslih*

[The body of the page contains extremely faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Vlada Republike Slovenije je v letu 1995 imenovala Nacionalni kurikularni svet (NKS), ki naj bi opredelil splošne in posebne cilje ter metodološke okvire kurikularne prenove izobraževanja v Sloveniji. Po imenovanju je Nacionalni kurikularni svet za izvedbo te zahtevne naloge imenoval posebne komisije za posamezne ravni izobraževalnega sistema v Sloveniji. Med drugimi komisijami je imenoval tudi Področno kurikularno komisijo za izobraževanje odraslih in jo zadolžil, da pripravi cilje kurikularne prenove na tem področju, oblikuje metodološki okvir in pripravi vsebinska izhodišča te prenove. Strokovne, administrativno-tehnične in infrastrukturne naloge za Področno kurikularno komisijo za izobraževanje odraslih opravlja Andragoški center Republike Slovenije.

Izhodišča za kurikularno prenovo izobraževanja odraslih in oblikovanje programov za izobraževanje odraslih sestavljata dva dokumenta:

1. Izhodišča in cilji kurikularne prenove v izobraževanju odraslih in
2. Oblikovanje sestavin programov za izobraževanje odraslih.

Podlaga za *Izhodišča in cilje kurikularne prenove v izobraževanju odraslih* so *Izhodišča kurikularne prenove*, ki jih je sprejel Nacionalni kurikularni svet. Tako ta Izhodišča predstavljajo samo tiste specifične cilje, ki jih želimo doseči v izobraževanju odraslih. Temeljna načela pri njegovi prenovi so:

- demokratičnost,
- avtonomnost,
- socialno partnerstvo,
- načelo enakih možnosti,
- pravica do izbire različnih poti in izobraževalnih vsebin.

Temeljna izhodišča za prenovo programov izobraževanja odraslih, ki jih poudarjamo, so:

1. Koncept in strategija vseživljenjskega učenja
2. Vpetost v nacionalni prostor in razmere ob hkratni mednarodni primerljivosti
3. Raznoverstnost in enakopravnost izobraževalnih programov za odrasle
4. Upoštevanje interesov, potreb in značilnosti odraslih
5. Inovativnost ob upoštevanju pozitivne tradicije in postopnost
6. Relevantnost, poučljivost in prožnost, avtonomnost udeleženca, aktualnost in individualnost pri načrtovanju učnih ciljev in vsebin
7. Raznoverstnost v načinih kurikularnega načrtovanja

Izhodišča se končujejo s konkretnimi cilji, ki jih želimo v prenovi izobraževanja odraslih doseči, in z načini, kako jih bomo lahko uresničili.

Drugi dokument, ki sestavlja izhodišča za kurikularno prenovo izobraževanja odraslih, nosi naslov *Oblikovanje sestavin programov za izobraževanje odraslih* in na nek način predstavlja operacionalizacijo temeljnih načel in ciljev. Pri oblikovanju sestavin programov za odrasle izhajamo iz sprejete šolske zakonodaje in andragoških zahtev. Sestavine programov za odrasle v osnovnošolskem, nižjem in srednjem poklicnem izobraževanju, v srednjem strokovnem in tehniškem izobraževanju, srednjem splošnem izobraževanju ter v višjem strokovnem izobraževanju določa Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. Za vse druge javne programe izobraževanja odraslih sestavine določa Zakon o izobraževanju odraslih.

Oba zakona razvrščata sestavine, ki jih določata, na splošni in posebni del. Šolska zakonodaja torej določa okvir obveznih programskih sestavin, ki jih je treba upoštevati pri pripravi ali presoji javnih izobraževalnih programov za odrasle. Vendar je bila Področna kurikularna komisija mnenja, da je to le minimalni zakonski standard, ki pa ne zadošča, da bi izobraževalni program imel vse tiste sestavine, ki so potrebne, da ga lahko:

- presojamo, če izhaja iz potreb po izobraževanju in je sestavljen tako, da uresničuje te potrebe,
- uporabljamo pri svetovanju oziroma usmerjanju odraslih v izobraževanje,
- uporabljamo kot ustrezno podlago pri načrtovanju njegove izpeljave,
- evalviramo.

Področna kurikularna komisija za izobraževanje odraslih meni, da na podlagi te ugotovitve ustrezno oblikovana izhodišča omogočajo izpeljavo prenove izobraževanja odraslih, kot ga opredeljujejo temeljni cilji, izhodišča in načela, in da bodo v pomoč tistim, ki programe sestavljajo, tistim, ki jih presojajo, zlasti pa tistim, ki bodo na podlagi tako izdelanih izobraževalnih programov organizirali ali izvajali izobraževanje odraslih.

Izhodišča za kurikularno prenovu izobraževanja odraslih in oblikovanje programov za izobraževanje odraslih¹

Gradivo je nastalo v okviru Področne kurikularne komisije za izobraževanje odraslih. Pri njegovi izdelavi smo izhajali iz Izhodišč kurikularne preнове Nacionalnega kurikularnega sveta (1996²), temeljnih načel in ciljev izobraževanja odraslih, opredeljenih v Beli knjigi (1995³), in nove zakonodaje s področja vzgoje in izobraževanja (1996⁴).

Sestavljeno je iz dveh delov: v prvem delu so predstavljena izhodišča in cilji kurikularne preнове v izobraževanju odraslih, v drugem delu pa sta opredeljena struktura in zaporedje sestavin programov za izobraževanje odraslih.

I. Izhodišča in cilji kurikularne preнове v izobraževanju odraslih⁵

1. TEMELJNI CILJI IN NAČELA

Potreba po kurikularni prenovi izobraževanja odraslih izhaja iz sodobnih spoznanj, da je poleg ukrepov na sistemskem področju eden poglavitnih vzvodov kakovostnih sprememb v izobraževanju sploh, in tudi v izobraževanju odraslih predvsem prenova izobraževalnega procesa, kurikuluma (t.i. "filozofija notranje preнове"). Ta prenova je nujni pogoj za doseganje temeljnih ciljev, ki jih danes in za prihodnost postavljamo izobraževanju odraslih, in sicer:

¹ Izhodišča za kurikularno prenovu izobraževanja odraslih in oblikovanje programov za izobraževanje odraslih je sprejel Strokovni svet za izobraževanje odraslih na svoji 4. seji 7. oktobra 1997.

² Izhodišča kurikularne preнове. Nacionalni kurikularni svet, Ljubljana 1996.

³ Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji. Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana, januar 1996.

⁴ Šolska zakonodaja. Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana, april 1996.

⁵ Pripravila delovna skupina, ki so jo sestavljali: Sonja Klemenčič, dr. Vida A. Mohorčič Špolar in mag. Jože Miklavc, na podlagi pisnih prispevkov članov PKKIO: mag. Jožeta Miklavca, mag. Marije Velikonja, Tineta Kopača, Dušane Findeisen, mag. Tanje Vilič Klenovšek, Raduške Žepič in Alžbete Cergol, ter na podlagi razprav članov PKKIO na sejah. Besedilo poglavja I je PKKIO sprejela na svoji 8. seji 28. oktobra 1996.

- Omogočiti osebnostni razvoj in zboljšati kakovost življenja ljudi, spodbuditi njihovo ustvarjalnost in inovativnost, povečati njihove zaposlitvene možnosti in mobilnost pri delu ter v življenju.
- Zvišati raven znanja, izobrazbe in usposobljenosti prebivalstva za gospodarski, tehnološki, kulturni in socialni razvoj, za razvoj demokracije, spoštovanje pravic in svoboščin človeka in družbeni razvoj.
- Dohiteti razviti svet v razvitosti vzgojno-izobraževalnega sistema in v standardih izobraževalne dejavnosti in njenih dosežkov, v izobraženosti prebivalstva in njegovi vključenosti v vseživljenjsko izobraževanje.

Med izhodišči prav tako poudarjamo temeljna načela, na katerih mora temeljiti sistem edukacije v izobraževanju odraslih:

- demokratičnost,
- avtonomnost,
- socialno partnerstvo,
- načelo enakih možnosti in
- pravica do izbire različnih poti in izobraževalnih vsebin.

2. TEMELJNA IZHODIŠČA

Pri prenovi programov izobraževanja odraslih izhajamo iz tehle izhodišč:

1. Koncept in strategija vseživljenjskega učenja
2. Vpetost v nacionalni prostor in razmere ob hkratni mednarodni primerljivosti
3. Raznovrstnost izobraževalnih programov za odrasle in njihov enakopravni položaj v sistemu vzgoje in izobraževanja
4. Upoštevanje interesov, potreb in značilnosti odraslih
5. Inovativnost ob upoštevanju pozitivne tradicije in postopnost
6. Relevantnost, poučljivost in prožnost, avtonomnost udeleženca, aktualnost in individualnost pri načrtovanju učnih ciljev in vsebin.
7. Raznovrstnost v načinih kurikularnega načrtovanja.

UTEMELJITVE:

K 1. Koncept in strategija vseživljenjskega učenja

Gre za novo razumevanje izobraževanja, ki ne raste na prevladi izobraževanja le v mladosti in na njegovem kasnejšem dopolnjevanju, temveč na kontinuiteti izobraževanja v vseh človekovih obdobjih. Najpomembnejši nasledek, ki izvira iz tega načela v izobraževanju odraslih, je njegova povsem spremenjena vloga: od nekdanje prevladujoče kompenzacijske vloge v inovacijsko - za nenehno pridobivanje znanja in spretnosti za različne človekove potrebe in zahteve.

Pri kurikularnem načrtovanju zahteva upoštevanje načela in strategije vseživljenjskega učenja in izobraževanja predvsem:

- povezano načrtovanje kurikulumov temeljnega in nadaljnega izobraževanja odraslih,
- aktualnost vsebin,
- eksemplarnost pri načrtovanju vsebin in poudarek na vsebinah z večjim transferjem,
- poudarek na ciljih, vsebinah in postopkih, ki so namenjeni razvijanju “kulture učenja” in “funkcionalne pismenosti”, ter na razvijanju kognitivnih in konativnih sposobnosti in lastnosti, ki pripomorejo k pripravljenosti za stalno učenje in izobraževanje.

K 2. Vpetost v nacionalni prostor in razmere ob hkratni mednarodni primerljivosti

Kurikularno načrtovanje v izobraževanju odraslih naj bo tesno povezano z našim izročilom in kulturo, tako pri vrednotah in vsebini kot organizaciji in izpeljavi. V tem okviru je pomembno upoštevati načelo življenjske in/ali delovne bližine, ki poleg tega omogoča tudi induktivno učenje in namenja posebno pozornost ugotavljanju potreb po izobraževanju, tako s stališča posameznika ali ciljnih skupin kakor s stališča delovnega in socialnega okolja.

Pri načrtovanju standardov znanja in pri določanju vrednotne sestavine kurikulumov je treba upoštevati njihovo primerljivost z mednarodno veljavnimi in priznanimi standardi ter vrednotami.

K 3. Raznovrstnost izobraževalnih programov za odrasle in njihov enakopravni položaj v sistemu vzgoje in izobraževanja

V ponudbi javno veljavnih programov za odrasle je treba razvijati tako programe, ki omogočajo pridobivanje znanja za delo, kakor tudi z vseh drugih področij človekovega delovanja. Prav tako mora programska ponudba obsegati programe, ki vodijo do formalnega priznavanja znanja, kot tudi programe neformalnega izobraževanja in samostojnega učenja.

Pri razvoju javno veljavnih programov za odrasle je treba zagotoviti enakopravno obravnavanje raznovrstnih programov, ne glede na potrebe po izobraževanju, ki jih zadovoljujejo, in stopnjo (ne)formalnosti programov.

Izobraževalnim programom za odrasle je treba v kurikularni prenovi in v sistemu vzgoje in izobraževanja zagotoviti enakopraven položaj s programi izobraževanja otrok in mladine.

K 4. Upoštevanje interesov, potreb in značilnosti odraslih

Programska ponudba in izobraževalni programi za odrasle morajo izhajati iz različnih interesov in potreb odraslih ter upoštevati njihove različne zmožnosti in drugačnosti.

Pri razvoju in izvajanju izobraževalnih programov za odrasle je treba upoštevati, da imajo odrasli različne učne strategije in različne učne sloge. Pri sami izpeljavi izobraževalnih programov pa je treba dosledno spoštovati načelo upoštevanja posameznikovih delovnih in življenjskih izkušenj.

Upoštevati moramo pravico odraslega, da je avtonomen pri učenju, in zato kulturi avtonomnosti dati prednost pred prenašalsko vlogo izobraževanja ali pred izobraževanjem kot prenašanjem znanja prejšnjih rodov. Avtonomnost mora biti omogočena z uveljavljanjem samostojne in ustvarjalne izbire virov učenja in ob spremenjeni učiteljevi vlogi.

K 5. Inovativnost ob upoštevanju pozitivne tradicije in postopnost

Pri kurikularni prenovi izobraževanja odraslih moramo iskati sožitje starega z novim, utrjene tradicije z inovacijami. Programske in izvedbene novosti naj se razvijajo hkrati s tradicionalnimi rešitvami, ki so se doslej izkazale kot učinkovite in uspešne. Na njih se je razvijala tudi svojevrstna "kultura učenja in izobraževanja" strokovnih delavcev in (potencialnih) udeležencev, ki je ni mogoče spremeniti v kratkem času. Zato je tudi treba programske in izvedbene novosti vpeljevati postopno, po korakih: razvoj, ki vsebuje tudi usposabljanje strokovnih delavcev in zagotavljanje gmotnih možnosti - poskusna vpeljava - evalvacija - širša uporaba. Evalvacija naj bo sestavni del tako pri načrtovanju kot pri doseganju in vrednotenju učinkov izobraževalnega programa. Enako velja za prenašanje modelov, načinov, sredstev in metod po tujih zgledih.

K 6. Relevantnost, poučljivost in prožnost, avtonomnost udeleženca, aktualnost in individualnost pri načrtovanju učnih ciljev in vsebin

Gre za upoštevanje takih načel pri kurikularnem načrtovanju izobraževanja odraslih, ki omogočajo:

- opuščanje tradicionalnih pedagoško-didaktičnih in šolskoinstitutionalnih shem in modelov ter togih administrativnih zahtev,
- uveljavljanje oblik in načinov, ki temeljijo na lastni dejavnosti in ustvarjalnem sodelovanju udeležencev izobraževanja,
- optimalno gibljivost in prehodnost brez stereotipov časa, prostora, vsebin in oblik,
- uveljavljanje novih možnosti, kakor so: izobraževanje na daljavo, multimedijsko izobraževanje, izkušnjsko učenje, izobraževanje po modulih, drugačne oblike in metode preverjanja in ocenjevanja znanja ter napredovanja,
- medinstitutionalno sodelovanje in povezovanje različnih izvajalskih organizacij pri organizaciji in izpeljavi izobraževanja.

K 7. Raznovrstnost v načinih kurikularnega načrtovanja

Pri kurikularni prenovi izobraževanja odraslih je treba upoštevati razlike med tipi in naravo kurikulumov, ki jih za izobraževanje odraslih v različnih delih izobraževalnega sistema do univerzitetnega izobraževanja uveljavlja nova zakonodaja.

Glede na te razlike bo treba pri kurikularni prenovi izobraževanja odraslih uporabiti različne kombinacije načinov pri kurikularnem načrtovanju (npr. integrirani, neintegrirani prijem, odprti, zaprti kurikulum), tudi s stališča presoje ekonomičnosti in racionalnosti

izrabe časa ter zmogljivosti glede na pričakovane dosežke.

Pri načrtovanju in izpeljavi izobraževalnih programov za odrasle želimo uveljaviti sodobne prijeme in še zlasti tele značilnosti:

- integrirani prijem in programe “odprtega” tipa, ki omogočajo tudi “pogajalske” in “skrite” kurikulumne,
- učno-ciljno načrtovanje kurikuluma, saj je to eden od pogojev za strokovno avtonomijo učiteljev, izobraževalcev in organizacij, zlasti za didaktično raznolikost in raznolikost izobraževalnega dela,
- vsebinsko in ciljno usklajenost med predmeti in predmetnimi področji, da se vsebine ne bi ponavljale, a da bi hkrati zagotovili horizontalno in vertikalno povezanost med njimi,
- ravnotežje med splošnimi in strokovnimi cilji ter vsebinami tako, da so programi odprti in dajejo toliko splošne usposobljenosti, da je mogoča prehodnost med njimi, odraslemu pa omogočajo gibkost v različnih življenjskih in delovnih okoliščinah. Poleg spoznavnih ciljev in vsebin je treba v izobraževalne programe vključevati tudi vrednotne sestavine, kot so sodelovanje, prispevanje, zaznavanje potreb drugih, odgovornost, podvzetnost, in sicer predvsem z razvijanjem demokratičnih odnosov v izobraževanju;
- takšno izbiro ciljev in vsebin, ki odraslemu omogoča razumevanje, interakcijo in kritični dialog, povezovanje s prejšnjim znanjem in izkušnjami, integracijo idej, povezovanje vzrokov in posledic ter preverjanje logike razlogov.

3. CILJI

Cilji kurikularne prenove izobraževanja odraslih izhajajo iz načel in izhodišč, kakor so opredeljeni v tem dokumentu. Z njimi opredeljujemo strateške točke kurikularnih sprememb tako, da bi ohranili pozitivne dosežke andragoške tradicije, a hkrati postopno presegali slabosti v dozrajšem razvoju in praksi. Ugotavljamo, da so te slabosti zlasti: premajhno upoštevanje načel in strategije vseživljenjskosti učenja, premalo pozornosti namenjene razvijanju dejavne vloge udeleženca pri pridobivanju in širjenju znanja, prilagajanje programov izobraževanja mladine odrasli populaciji, organizacijska togost programov izobraževanja odraslih, premalo različnih možnosti, poti in načinov do istovrstnega znanja, prevladujoče frontalno delo v izobraževanju odraslih, premajhen poudarek motivaciji za izobraževanje odraslih in pomanjkljiva usposobljenost izobraževalcev za delo z odraslimi (tudi z odraslimi s posebnimi potrebami).

Cilji:

1. Uveljaviti pridobivanje in izpopolnjevanje znanja vse življenje
 - z večjo motivacijo,
 - z učenjem, kako se učiti,

- s spodbujanjem izobraževanja delodajalcev,
 - s spodbujanjem delodajalcev za izobraževanje zaposlenih,
 - z ugotavljanjem in potrjevanjem pridobljenega znanja.
2. Povečati vključenost odraslih v izobraževanje
- z večjo možnostjo izbire programov,
 - z večjo gibkostjo izobraževalnih poti in možnosti,
 - z upoštevanjem interesov in potreb odraslih,
 - s svetovanjem za izobraževanje,
 - s širjenjem različnih spodbud ter odpravljanjem ovir za večjo motivacijo za izobraževanje,
 - z uveljavljanjem novih možnosti (izobraževanje na daljavo, multimedijsko izobraževanje, izobraževanje po modulih ipd.),
 - z večjim sodelovanjem in povezovanjem različnih izvajalskih organizacij.
3. Povečati izobraževalne in zaposlovalne možnosti odraslih
- s svetovanjem za izobraževanje,
 - s pomočjo pri opredeljevanju izobraževalnih in zaposlitvenih ciljev,
 - z večjo informiranostjo,
 - z upoštevanjem standardov znanja,
 - z možnostjo izobraževanja po delih programov, vodenim samoizobraževanjem in drugimi, odraslim prilagojenimi načini.
4. Zvišati raven znanja, izobrazbe in usposobljenosti odraslih
- z upoštevanjem strategije vseživljenjskosti izobraževanja in učenja,
 - z večjo motivacijo za učenje in izobraževanje,
 - z različnimi načini učenja,
 - s horizontalno in z vertikalno prehodnostjo programov,
 - z ugotavljanjem in s potrjevanjem znanja, pridobljenega po različnih poteh in na različne načine.
5. Stalno vpeljevati novosti ob upoštevanju pozitivne tradicije
- z dodelavo že preskušanih programskih in izvedbenih rešitev,
 - s premišljenim in postopnim uveljavljanjem novosti,
 - s preskušanjem in evalvacijo novosti,
 - s stalnim usposabljanjem strokovnih delavcev.
6. Izboljšati kakovost in učinkovitost programske ponudbe izobraževanja odraslih
- z razvojem različnih programov strokovnega izobraževanja in spopolnjevanja,
 - z razvojem in ponudbo programov na drugih področjih človekovega delovanja,
 - z boljšim seznanjanjem z možnostmi izobraževanja in učenja,
 - z nenehnim izobraževanjem in spopolnjevanjem zaposlenih v izobraževanju odraslih.
7. Prilagajati programe formalnega in neformalnega izobraževanja spreminjajočim se potrebam posameznika in družbe
- z aktualnostjo vsebin,

- s sodelovanjem socialnih partnerjev,
 - s sodelovanjem različnih izvajalskih organizacij.
8. Povečati prožnost izobraževanja odraslih
- z možnostjo alternativnih poti v izobraževanju,
 - z drugačno organizacijo izobraževalnega dela,
 - z upoštevanjem sposobnosti in znanja posameznikov,
 - z upoštevanjem različnih načinov in poti pridobivanja znanja,
 - s specifičnim oblikovanjem posameznih sestavin izobraževalnih programov za odrasle, kot so vstopni pogoji ter pogoji napredovanja, metode ter oblike dela, načini preverjanja in ocenjevanja znanja.
9. Izboljšati programiranje izobraževanja odraslih
- z izobraževanjem in usposabljanjem izobraževalcev odraslih,
 - s sodelovanjem udeležencev pri programiranju izobraževanja,
 - s sodelovanjem socialnih partnerjev.
10. Doseči raznovrstnost kurikularnega načrtovanja
- z upoštevanjem razlik med naravo različnih tipov kurikulumov glede na namen, ki jim ga v izobraževanju odraslih določa zakonodaja,
 - s kombiniranjem različnih načinov kurikularnega načrtovanja,
 - z upoštevanjem učno-ciljnega načrtovanja v izobraževanju odraslih,
 - z vsebinsko in ciljno usklajenostjo predmetov in predmetnih področij.
11. Doseči višjo stopnjo avtonomije in strokovno odgovornost šol, vodij izobraževanja in učiteljev
- s predlogi za izboljšanje dodiplomskega in podiplomskega izobraževanja strokovnih delavcev,
 - s programi stalnega strokovnega izobraževanja in spopolnjevanja, prilagojenimi različnim ciljnim skupinam.
12. Izboljšati usposobljenost izobraževalcev odraslih
- z nenehnim izobraževanjem in usposabljanjem in spopolnjevanjem,
 - z uveljavljanjem dejavnikov za večjo motivacijo,
 - z možnostmi napredovanja,
 - z večjim povezovanjem in obveščanjem.
13. Povečati dejavno vlogo udeležencev izobraževanja odraslih
- z vpeljevanjem različnih aktivnih metod in oblik dela,
 - z upoštevanjem prejšnjega znanja, življenjskih in delovnih izkušenj odraslih udeležencev,
 - s sodelovanjem v različnih fazah načrtovanja izpeljave programa
 - z izobraževanjem in usposabljanjem vodij in učiteljev v izobraževanju odraslih.
14. V izobraževanje odraslih pritegniti različne izvajalce
- s povezovanjem različnih izvajalcev pri izvajanju posameznih programov.

II. Oblikovanje sestavin programov za izobraževanje odraslih⁶

1. UVOD

V tem delu gradiva prikazujemo, katere sestavine naj bi imeli javni izobraževalni programi za odrasle. Te sestavine so na eni strani podlaga za načrtovanje programov za izobraževanje odraslih,⁷ uporabljamo pa jih lahko tudi pri prenovi zdajšnjih programov. Hkrati so vodilo za presojo ustreznosti sestave programov v strokovnih organih.

Sestavine, kakor jih opisujemo v tem besedilu, so **obvezne za vse javne programe**, pri čemer že zdaj opozarjamo, da veljavna zakonodaja za različne vrste javnih programov določa različne sestavine in njihovo strukturiranost. Zato je treba pri oblikovanju različnih vrst javnih programov upoštevati te razlike, ki jih bomo podrobneje pojasnili v nadaljevanju.

Za tiste **programe, ki niso javni**, sestavine, opredeljene v tem gradivu, **niso obvezne**, niti ni obvezna njihova strukturiranost, kakor jo opisuje to gradivo. Taki programi imajo lahko več ali manj sestavin; njihovi sestavljavci pa to gradivo lahko uporabljajo kot pripomoček pri pripravi različnih programov.

2. ZAKONSKE IN STROKOVNE PODLAGE ZA OBLIKOVANJE IZOBRAŽEVALNIH PROGRAMOV ZA ODRASLE

Temeljni izhodišči pri opredeljevanju sestavin javnih izobraževalnih programov za odrasle sta:

- veljavna šolska zakonodaja in
- spoznanja andragoške teorije in prakse.

Po novi šolski zakonodaji⁸ opredeljujeta **obvezne** sestavine izobraževalnih programov dva zakona, in sicer Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju ZOFVI, 12. člen) in Zakon o izobraževanju odraslih (v nadaljevanju ZIO, 10.

⁶ Pripravila delovna skupina, ki jo sestavljajo: Metka Svetina, mag. Tanja Vilič Klenovšek, mag. Marija Velikonja, Sonja Klemenčič, dr. Zoran Jelenc, mag. Vida Mohorčič-Špolar, mag. Albert Mrgole, na podlagi gradiva s 6. seje PKK IO in razprav članov komisije. Ta del gradiva je PKKIO sprejel na svoji 10. seji, pri čemer je svoje ločeno mnenje (nestrinjanje z besedilom) izrazil mag. Jože Miklavc. Besedilo njegovega ločenega mnenja je sestavni del zapisnika 10. seje PKKIO in je na vpogled v arhivu komisije na ACS-ju.

⁷ Izobraževanje odraslih se začne tedaj, ko se posameznik po začetnem izobraževanju ali njegovi prekinitvi znova vključi v izobraževanje, vendar pri tem upoštevamo le tisto izobraževanje, ki je namensko in organizirano; to je izobraževanje odraslih, ki omogoča pridobivanje višjih stopenj izobrazbe in tudi vse vrste usposabljanja in spopolnjevanja znanja za delo in tudi za nadaljnje razvijanje človekove osebnosti.

⁸ Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur.l. RS, št. 12/29.2.1996), Zakon o osnovni šoli (Ur.l. RS, št. 12/29.2.1996), Zakon o gimnazijah (Ur.l. RS, št. 12/29.2.1996), Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (Ur.l. RS, št. 12/29.2.1996) in Zakon o izobraževanju odraslih (Ur.l. RS, št. 12/29.2.1996).

člen). Drugi področni zakoni - Zakon o osnovni šoli, Zakon o gimnazijah ter Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju - ne govorijo izrecno o sestavinah programov, ki jih obravnavajo. Tako za te programe veljajo določila Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, ki je temeljni sistemski akt na področju vzgoje in izobraževanja. Tako moramo pri javnih programih izobraževanja odraslih upoštevati dva zakona (ZOFVI in ZIO), vrsta izobraževalnega programa pa določa, kdaj uporabljamo en ali drug zakon.

Sestavine programov za odrasle v **osnovnošolskem, nižjem in srednjem poklicnem izobraževanju, srednjem strokovnem in tehničnem izobraževanju, srednjem splošnem izobraževanju ter višjem strokovnem izobraževanju** določa ZOFVI.

Za vse **druge javne programe izobraževanja odraslih** sestavine določa ZIO.

Oba zakona razvrščata sestavine, ki jih določata, na **splošni** in **posebni** del. Delitev je pomembna zaradi načina in postopka sprejemanja izobraževalnih programov. Ta postopek določa 15. člen ZOFVI, v katerem piše, da izobraževalne programe sprejema pristojni minister, pri čemer ustrezni strokovni svet/i splošni del **predlaga/jo**, posebni pa **določa/jo**.

Ker omenjena zakona različno določata posamezne sestavine izobraževalnih programov, podobne sestavine tudi različno poimenujeta, hkrati pa te sestavine tudi različno razvrščata v splošni ali posebni del. V nadaljevanju v preglednici prikazujemo, katere sestavine naj bi imeli posamezni javni izobraževalni programi za odrasle v splošnem in posebnem delu:

Preglednica: Sestavine izobraževalnih programov za odrasle, kot jih določa zakonodaja

POSEBNI DEL SPLOŠNI DEL

sestavine izobraževalnega programa		vrsta, tip izobraževalnega programa
po 12. členu ZOFVI	po 10. členu ZIO	
Ime programa	Ime programa	
Cilji vzgoje in izobraževanja	/	
Trajanje izobraževanja	/	
/	Obseg izobraževanja po programu	
Obvezni načini preverjanja in ocenjevanja znanja	/	
Pogoji za vključitev	/	
Pogoji za napredovanje in dokončanje izobraževanja	/	
/	Pogoji za vključitev v izobraževanje, za napredovanje in dokončanje izobraževanja	
Poklic, ki se pridobi po končanem izobraževanju		
Predmetnik (z navedbo obveznih in izbirnih oz. predmetnih področij ali izbirnih vsebin z obsegom ur po predmetih in po predmetnih področjih)		
Učni načrti, predmetni katalogi znanj in izpitni katalogi (v katerih se navedejo vsebine predmetov oz. predmetnih področij in izbirnih vsebin, standardi znanj oz. cilji pouka in znanja, ki se preverjajo ob koncu obdobja v osnovni šoli ter pri maturi oz. zaključnem izpitu)		
Znanja, ki jih morajo imeti izvajalci posameznega predmeta		
Obseg in vsebina izobraževanja v nižjem in srednjem poklicnem izobraževanju, ki se izvaja pri delodajalcu		
Organizacija izvajanja izobraževalnega programa (celoletna, periodična)		
	Predmetni katalogi znanj ⁹ s standardi in vsebinami znanja, spretnosti, z minimalnim številom ur organiziranega izobraževalnega dela in obsegom obveznih oblik izobraževalnega dela za udeležence izobraževanja, z znanji, ki jih morajo imeti izvajalci programa in z javno veljavnostjo znanja, spretnosti, ki se pridobijo z izobraževanjem po programu.	
	Izpitni katalog z oblikami in načini preverjanja znanja in znanji, ki se preverjajo.	

⁹ ZIO v 10. členu pri opredelitvi posebnega dela programa določa: "Posebni del vsebuje predmetne kataloge znanj in izpitne kataloge, v katerih se navedejo: standardi in vsebine znanj, spretnosti in veščin, oblike in načini preverjanja znanja, znanja, ki se preverjajo, minimalno število ur organiziranega izobraževalnega dela in obseg obveznih oblik izobraževalnega dela za udeležence izobraževanja, znanja, ki jih morajo imeti izvajalci programa, in javna veljavnost znanj, spretnosti in veščin, ki se pridobijo z izobraževanjem po programu." Glede na to, da zakon ne opredeljuje, kateri izmed elementov sestavlja katalog znanja oz. izpitni katalog, predlagamo navedeno razvrstitev.

Iz preglednice je razvidno, da so med obema zakonoma nekatere razlike, ki se pokažejo pri primerjavi sestavin (in vsebine le-teh) splošnega in posebnega dela programa. Razlike so tele:

SPLOŠNI DEL:

1. ZOFVI vključuje v splošni del programa 6 sestavin, ZIO pa le 3. Identična sestavina v obeh primerih je IME PROGRAMA.
2. ZOFVI govori o TRAJANJU IZOBRAŽEVANJA, ZIO pa o OBSEGU IZOBRAŽEVANJA PO PROGRAMU. Pri tem ni povsem jasno, ali gre le za različno poimenovanje enake sestavine programa, ali pa tudi za vsebinske razlike.
3. ZOFVI loči POGOJE ZA VKLJUČITEV in POGOJE ZA NAPREDOVANJE IN DOKONČANJE v dve sestavini, v ZIO pa so ena sestavina.
4. ZOFVI uvršča v splošni del OBVEZNE NAČINE PREVERJANJA IN OCENJEVANJA ZNANJA, ZIO pa to sestavino uvršča v posebni del.
5. ZOFVI uvršča med sestavine splošnega dela tudi CILJE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA, ZIO pa te sestavine nima niti v splošnem niti v posebnem delu.

POSEBNI DEL:

1. Oba zakona v posebni del programa uvrščata predmetne kataloge znanja in izpitne kataloge, ZOFVI pa še predmetnik in učni načrt, ki ga ZIO za druge javno veljavne izobraževalne programe za odrasle ne predvideva kot obveznega.
2. Elementi učnih načrtov, predmetnih katalogov znanj in izpitnih katalogov, kot jih navaja ZOFVI, se razlikujejo od sestavin, ki jih navaja ZIO. ZIO tako dodatno zahteva, da se opredeli minimalno število ur organiziranega izobraževalnega dela po programu in obseg obveznih oblik izobraževalnega dela za udeležence.
3. ZIO opredeljuje znanja, ki jih morajo imeti izvajalci programa, kot element sestavine katalog znanja oz. izpitni katalog, medtem ko ZOFVI opredeljuje to kot samostojno sestavino posebnega dela programa.
4. ZIO je v posebnem delu programa kot del sestavine predmetni katalog oz. izpitni katalog uvrstil tudi element "javna veljavnost znanj, spretnosti in veščin", pri ZOFVI pa to ni sestavina programov.

Šolska zakonodaja torej določa okvir obveznih programskih sestavin, ki jih je treba upoštevati pri pripravi ali presoji javnih izobraževalnih programov za odrasle. Vendar menimo, da to ni dovolj, je le minimalni standard; to pa ne zadošča, da bi izobraževalni program imel vse tiste sestavine, ki so potrebne, da ga lahko:

- presojamo, če izhaja iz potreb po izobraževanju in je sestavljen tako, da uresničuje te potrebe,
- uporabljamo pri svetovanju oz. usmerjanju odraslih v izobraževanje,
- uporabljamo kot ustrezno podlago pri načrtovanju njegove izpeljave in

- evalviramo.

Izobraževalni program mora vsebovati tudi informacije, ki so pomembne za prepoznavanje in razumevanje okoliščin (institucionalnih, kulturnih, kadrovskih, materialnih), ki vplivajo na pripravo, izpeljavo in vrednotenje izobraževalnih programov za odrasle. Šele te informacije, ob sestavinah, ki jih že določa zakonodaja, zagotavljajo, da se bodo temeljna načela izobraževanja odraslih, kakor smo jih opredelili v naših izhodiščih, upoštevala pri oblikovanju posameznih programov.

Med take informacije prav gotovo sodi **utemeljitev** (= obrazložitev) izobraževalnega programa, ki izhaja iz potreb po izobraževanju. Ugotovljene izobraževalne potrebe so izhodiščna točka načrtovanja vsakega izobraževalnega programa. V izobraževanju odraslih pa so posebno pomembne tudi zato, ker le tako lahko zagotovimo, da se bodo pri pripravi programov enakovredno upoštevale ne le potrebe širšega okolja (družbeno prepoznane in verificirane potrebe), temveč tudi objektivne individualne potrebe odraslih in potrebe ožjih delovnih in življenjskih okolij, v katerih odrasli živijo in delujejo. Neusklajenost potreb in interesov posameznikov, organizacij in širših družbenih interesov je eden od razlogov, da se v izobraževalne programe ne vključujejo odrasli, ki si želijo ali morajo pridobiti toliko znanja, kolikor bi bilo potrebno. Potrebe po izobraževanju so del racionalne podlage vsakega kurikulumu in podlaga za temeljit premislek o zaželenih ciljnih izobraževanja. Šele na tej podlagi lahko izberemo ustrezno načrtovalsko strategijo in oblikujemo nov kurikulum. Z analizo potreb po izobraževanju tudi najlaže utemeljimo potrebo po pripravi novega programa, po vsebinski prenovi že obstoječih programov ali po opustitvi določenih programov. Potrebo po pripravi novega programa utemeljujemo tudi z analizo ponudbe izobraževalnih programov.

Med zahtevami, ki v izobraževanju odraslih vplivajo na izbor načrtovalskih strategij in na oblikovanje izobraževalnih programov, je pomembna tudi zahteva po poznavanju temeljnih značilnosti **ciljnih skupin odraslih**, ki se vključujejo v posamezne vrste izobraževalnih programov. Hkrati je to pomemben podatek za pripravo kakovostne izpeljave programa in za tiste, ki usmerjajo in svetujejo odraslim za izobraževanje v tem programu.

Med temeljnimi izhodišči kurikularne preнове je še posebej poudarjeno, da bomo njene cilje laže dosegali tako, da bomo pri prenavljanju upoštevali različne načrtovalske strategije, še posebno pa učno-ciljni prijem, za katerega je bistvena opredelitev ciljev izobraževanja. Pri pripravi izobraževalnih programov za odrasle ima ta strategija še nekatere izrazite prednosti. Temeljno pri opredeljevanju **ciljev programa** je, da si načrtovalci programa z njimi pomagajo načrtovati smernice za nadaljnje opredeljevanje programskih sestavin, izvajalci kakovostne informacije o mogočih vsebinah, načinih organizacije in izpeljavi, predvsem pa za svetovanje in usmerjanje potencialnih udeležencev v izobraževanje, presojevalci pa jih uporabijo pri preverjanju (presojanju) učinkov izobraževanja.

Izobraževalni proces lahko poteka različno, v različnih **organizacijskih oblikah**. Najučinkovitejši in odraslim prilagojen je takrat, kadar organizacijo opredelimo v tesni povezavi s potrebami ciljne skupine, cilji, ki jih moramo doseči, in možnostmi ustanov, **21**

programme uresničujejo. Glede na raznolikost potreb in vrst ter tipov izobraževalnih programov za odrasle se je treba o organizaciji odločiti že ob načrtovanju programov. Opredelitev **načina organizacije izobraževanja** je za odraslega zelo pomembna, saj je izobraževanje po javno veljavnih programih (bodisi za pridobitev izobrazbe ali v drugih javno veljavnih programih izobraževanja) lahko organizirano različno, prilagojeno potrebam in značilnostim izobraževanja v določenem programu in potrebam in značilnostim odraslih, ki se odločijo za izobraževanje. Ker ima načrtovalec izobraževalnega programa vnaprej podatek le o splošnih značilnostih ciljne skupine, ki se bo vpisovala v kak izobraževalni program, je pomembno, da predvidi več mogočih načinov organizacije izobraževanja.

Za odraslega, ki se je že udeleževal izobraževanja, je pomembno, da lahko dokumentira, po kakšnem programu se je izobraževal in kakšno znanje si je pridobil. Da bi bile te informacije za vse udeležence pri vseh različnih izvajalcih in načinih izpeljave enake, je smiselno, da se opredelijo elementi, ki naj jih taka **listina** vsebuje.

Kot dodatno splošnoinformativno sestavino naj izobraževalni program vsebuje tudi podatek o **sestavljavcih in predlagatelju programa ter sprejetju programa**. S temi podatki vsem izvajalcem izobraževalnega programa omogočimo informacijo, kje (pri kateri osebi, kateri instituciji) si lahko pridobijo dodatne informacije v zvezi z izobraževalnim programom, z datumom sprejema pa informacijo, koliko je program star in kdo ga je sprejel.

Vse te informacije o izobraževalnem programu, o katerih smo govorili doslej, zahtevajo, da pripravljavci in presojevalci javnih izobraževalnih programov za odrasle k zakonsko določenim sestavinam dodajo še tele:

- utemeljenost programa,
- ciljna skupina,
- cilji izobraževalnega programa,
- organizacija izobraževanja,
- listina,
- sestavljavci programa, predlagatelj programa, datum sprejema in kdo ga je sprejel.

Na podlagi povedanega (upoštevanje zakonskih določil in andragoških zahtev) naj bodo izobraževalni programi za odrasle sestavljeni takole:

I. PROGRAM OSNOVNE ŠOLE ZA ODRASLE IN PROGRAM GIMNAZIJE ZA ODRASLE

1. Ime programa
2. Utemeljenost programa
3. Ciljna skupina
4. Cilji vzgoje in izobraževanja oz. izobraževalnega programa
5. Trajanje izobraževanja
6. Obvezni načini preverjanja in ocenjevanja znanja
7. Pogoji za vključitev
8. Pogoji za napredovanje in dokončanje izobraževanja

9. Organizacija izobraževanja
10. Predmetnik (z navedbo obveznih in izbirnih predmetov oz. predmetnih področij ali izbirnih vsebin z obsegom ur po predmetih in po predmetnih področjih)
11. Učni načrti, predmetni katalogi znanj in izpitni katalogi (z vsebino predmetov oz. predmetnih področij in izbirnih vsebin, standardi znanja oz. cilji pouka in znanje, ki se preverja ob koncu obdobj v osnovni šoli ter pri maturi)
12. Znanje, ki ga mora imeti izvajalci posameznega predmeta
13. Listina
14. Sestavljavci programa, predlagatelj programa, datum sprejema in kdo ga je sprejel

II. PROGRAM POKLICNIH IN STROKOVNIH ŠOL ZA ODRASLE

1. Ime programa
2. Utemeljenost programa
3. Ciljna skupina
4. Cilji vzgoje in izobraževanja oz. izobraževalnega programa
5. Trajanje izobraževanja
6. Obvezni načini preverjanja in ocenjevanja znanja
7. Pogoji za vključitev
8. Pogoji za napredovanje in dokončanje izobraževanja
9. Organizacija izvajanja izobraževalnega programa (celoletna, periodična)
10. Predmetnik (z navedbo obveznih in izbirnih predmetov oz. predmetnih področij ali izbirnih vsebin z obsegom ur po predmetih in po predmetnih področjih)
11. Učni načrti, predmetni katalogi znanj in izpitni katalogi (z vsebino predmetov oz. predmetnih področij in izbirnih vsebin, standardi znanj oz. cilji pouka in znanje, ki se preverja ob koncu obdobj v osnovni šoli ter pri maturi)
12. Obseg in vsebina izobraževanja, ki se izvaja pri delodajalcu (za programe nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja)
13. Znanje, ki ga morajo imeti izvajalci posameznega predmeta
14. Poklic, ki se pridobi po končanem izobraževanju
15. Listina
16. Sestavljavci programa, predlagatelj programa, datum sprejema in kdo ga je sprejel

III. DRUGI JAVNO VELJAVNI PROGRAMI ZA ODRASLE

1. Ime programa
2. Utemeljenost programa
3. Ciljna skupina
4. Cilji vzgoje in izobraževanja oz. izobraževalnega programa
5. Obseg izobraževanja po programu
6. Pogoji za vključitev v izobraževanje, za napredovanje in dokončanje izobraževanja
7. Organizacija izobraževanja

8. Predmetni katalogi znanj s standardi in vsebinami znanj, spretnosti in veščin, z minimalnim številom ur organiziranega izobraževalnega dela in obsegom obveznih oblik izobraževalnega dela za udeležence izobraževanja, z znanjem, ki ga morajo imeti izvajalci programa, in z javno veljavnostjo znanj, spretnosti in veščin, ki se pridobijo z izobraževanjem po programu
9. Izpiti katalog z oblikami in načini preverjanja znanja in znanji, ki se preverjajo
10. Listina
11. Sestavljavci programa, predlagatelj programa, datum sprejema in kdo ga je sprejel

V nadaljevanju so na kratko predstavljene posamezne sestavine in dani temeljni napotki sestavljavcem programov, kaj naj bi vsebovala posamezna sestavina oz. kako naj jo pripravijo. Te sestavine razumemo kot soodvisne prvine, in ne le kot logično zaporedje korakov priprave in izpeljave izobraževalnega procesa.

3. OPIS SESTAVIN IZOBRAŽEVALNIH PROGRAMOV ZA ODRASLE

IME PROGRAMA

Ime programa naj bo kratko in naj zajema bistvo vsebine izobraževanja ali usposobljenost ali poklic ali znanje, ki ga daje program. Če že obstaja program, ki je soroden, je treba pri poimenovanju novega programa poiskati tako ime, ki bo dovolj razlikovalno.

V imenu programa naj bo navedeno, da je program namenjen izobraževanju odraslih (Primer: Program.....za odrasle).

UTEMELJENOST PROGRAMA

S to sestavino programa utemeljimo, zakaj je treba oblikovati poseben ali nov izobraževalni program. Sestavljavec programa opiše, zakaj je tak program sestavljen in iz kakšnih potreb po izobraževanju izhaja. Pri tem moramo enakovredno upoštevati družbene potrebe, potrebe dela in potrebe posameznika. Podrobneje to pomeni, da pri utemeljitvi izhajamo iz:

- potreb po izobraževanju in interesov odraslega (npr.: Kako program upošteva posebnosti izobraževanja odraslih oz. zakaj je pripravljen program prav za odrasle? katerim kategorijam/ciljnim skupinam odraslih je program namenjen? Ali se odrasli zanimajo za tak program?);
- skupnostnih potreb (npr.: Kakšne so potrebe družine, lokalnega okolja, kraja, v katerem odrasli živi? Ali izobraževalni program omogoča posamezniku zadovoljevanje tistih potreb in interesov ter reševanje problemov, ki jih imajo tudi drugi ljudje v njegovem okolju?);
- opredeljenih družbenih potreb (npr.: Ali družbene razvojne usmeritve utemljujejo potrebo po oblikovanju takega izobraževalnega programa? Ali izobraževalni pro-

- gram daje znanje in spretnosti, po katerih je povpraševanje na trgu delovne sile?);
- razvojnih potreb določenega poklica ali panoge, potreb spremenjene organizacije dela in razvojnih potreb delovne organizacije (npr.: Kakšne so spremembe, potrebe v določenem poklicu ali opravilu, da zahtevajo drugačno znanje in nov izobraževalni program, katere druge spremembe so podlaga izobraževalnemu programu?);
 - primerjave z zdajšnjo ponudbo vsebinsko sorodnih izobraževalnih programov (npr.: Ali izobraževalni program zapolnjuje vrzeli v zdajšnji izobraževalni ponudbi? Kako se program povezuje - po ciljih, vsebini, stopnji - z drugimi/sorodnimi izobraževalnimi programi?).

Te sestavine se pri različnih vrstah izobraževalnih programov razlikujejo. Tako bo pri kakem programu poklicnega izobraževanja namenjena večja pozornost na analizi potreb trga delovne sile, potrebam dela ipd., utemeljitev za kakšen program splošnega izobraževanja pa bolj izhajala iz splošnih razvojnih družbenih potreb, potreb lokalnih okolij in potreb posameznika. Pomembno je, da sestavljačec programa utemelji, zakaj je prav tak program pomembno dopolnilo k zdajšnji programski ponudbi. Dobro je, da je utemeljitev podkrepljena tudi s konkretnimi podatki in ne ostaja zgolj na splošni ravni (npr. izobrazbena sestava ciljne skupine, razpoložljiva delovna mesta, število ljudi, ki so potencialni udeleženci programa, nazivi sorodnih programov in pomanjkljivosti, ki jih vsebujejo, zaradi česar je utemeljen nov program...). Utemeljitev namreč rabi:

- presoji pristojnega strokovnega sveta in ministra, ko odločata o ustreznosti in potrditvi programa,
- presoji ustreznosti vseh drugih sestavin programa (ciljev, vsebine...),
- izvajalcem programa, da so natančneje seznanjeni z vsemi vprašanji, ki zadevajo program, saj lahko to pripomore k bolj kakovostni izpeljavi.

Utemeljitev programa pripravi njegov predlagatelj. Zaželeno je, da si kot dodatek k utemeljitvi pridobi tudi eno ali vse izmed tehle mnenj:

- mnenja priznanih strokovnjakov,
- mnenja strokovnih ali drugih združenj, društev, zvez, volonterskih organizacij,
- mnenja združenj delodajalcev ali drugih socialnih partnerjev ipd.

CILJNA SKUPINA

V izobraževalnem programu opredelimo, kateri ciljni skupini na splošno je program namenjen. Zapišemo tiste značilnosti ciljne skupine, ki so pomembne pri opredeljevanju drugih sestavin izobraževalnega programa (cilji, vsebina, metode, organizacija idr.). Izhajamo iz domneve, komu bi bil tak program, ki ga oblikujemo, potreben, za koga nujen. Pri tem upoštevamo tudi ugotovitve iz poglavja o utemeljenosti programa. Opisujemo torej predvideno ciljno skupino, njene značilnosti.

V izobraževanju odraslih je, odvisno od vrste in tipa izobraževalnega programa, smiselno (tedaj, ko je to pomembno za oblikovanje programa) opredeliti ciljno skupino po naslednjih (vseh ali samo nekaterih) značilnostih predvidenih udeležencev izobraževalnega programa:

- spol,
- starost,
- izobrazba,
- delo, delovne izkušnje,
- psihofizične lastnosti, sposobnosti in spretnosti,
- zaposlitveni status,
- druge sociodemografske značilnosti.

Tako opisane značilnosti predvidene ciljne skupine bodo sestavljalcem programa pomagale pri opredeljevanju drugih sestavin. Podatki o ciljni skupini pa niso pomembni le za načrtovalce programov, temveč tudi za njihove izvajalce in tiste, ki svetujejo odraslim in jih usmerjajo v izobraževanje. Tisti, ki usmerjajo odrasle v izobraževanje, bodo na podlagi teh podatkov lahko vedeli, koga lahko usmerjajo v tak program, izvajalci programa pa bodo ob primerjavi značilnosti predvidene ciljne skupine in značilnosti udeležencev v skupini lahko ugotavljali, ali morajo in kako morajo pri izpeljavi programa dopolniti ali spremeniti posamezne sestavine programa.

CILJI VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ALI IZOBRAŽEVALNEGA PROGRAMA

Na podlagi opredeljenih potreb po izobraževanju, iz katerih izhaja izobraževalni program, se določijo cilji vzgoje in izobraževanja oz. izobraževalnega programa. S cilji opredelimo znanja ali usposobljenost, ki naj bi jo dosegli udeleženci v določenem času. Izražajo splošna pričakovanja o zaželenem končnem rezultatu izobraževalne dejavnosti oz. programa kot celote. Podobno kot za druge sestavine programa tudi pri ciljnih velja, da poudarjamo ali prednostno navajamo predvsem tiste programske cilje, ki so bistveni glede na vrsto ali tip programa.

Za nekatere izobraževalne programe določa splošne programske cilje veljavna šolska zakonodaja (npr. cilje osnovne šole in gimnazije)¹⁰. V takih primerih bodo sestavljalci programa navedli samo posebne (specifične) cilje, ki izhajajo iz potreb in značilnosti odraslih v takih programih. Ne glede na to, da torej sestavljalci tovrstnih izobraževalnih programov splošnih ciljev ne bodo prepisovali iz zakona, pa morajo pri opredeljevanju drugih sestavin programa upoštevati tudi cilje, ki jih določa zakonodaja, in ne zgolj specifičnih, ki so jih morebiti opredelili sami.

¹⁰ Glej: Zakon o osnovni šoli, 2. člen, Zakon o gimnazijah, 2. člen ter Zakon o strokovnem in poklicnem izobraževanju, 2. člen.

Opredeljeni cilji programa niso potrebni le zaradi končnega preverjanja učinkov izobraževanja, temveč so v marsičem ključna prвина za izbiro in organizacijo vsebine, oblik in metod, postopkov za preverjanje znanja, za opredeljevanje zahtev za vključitev v program in njegovo dokončanje, ugotavljanje ustreznosti izobrazbenih in drugih pogojev za izvajalce in za določitev trajanja programa.

TRAJANJE IZOBRAŽEVANJA ALI OBSEG IZOBRAŽEVANJA

PO PROGRAMU

Obseg izobraževanja opredelimo v minimalnem številu ur organiziranega dela z udeleženci, ki bi bile potrebne za doseg standardov znanja. Če predvidevamo več organizacijskih oblik izpeljave programa (npr. razrednopredmetna organizacija, tečajna oblika, modularna organizacija, izobraževanje na daljavo...), moramo navesti minimalno število ur organiziranega dela z udeleženci za vsak primer posebej.

OBVEZNI NAČINI PREVERJANJA IN OCENJEVANJA ZNANJA

Pri opredeljevanju tega poglavja moramo izhajati predvsem iz določil, ki jih za določeno vrsto programa določa zakonodaja oziroma izvršilni predpisi. Opredeliti moramo:

- **kdaj** opravljamo obvezno preverjanje in ocenjevanje znanja (ob koncu izobraževanja, izobraževalnih obdobjih, po letnikih...),
- **obliko ali način** obveznega preverjanja in ocenjevanja (pisno, ustno, izdelki...) in
- **kdo** to izpelje (eksterno, interno preverjanje).

POGOJI ZA VKLJUČITEV V IZOBRAŽEVANJE, ZA NAPREDOVANJE IN DOKONČANJE IZOBRAŽEVANJA

Pri izobraževanju odraslih izhajamo iz načela, da so najpomembnejši izstopni pogoji, tj. doseganje opredeljenih standardov znanja, vstopni pogoji in pogoji za napredovanje pa niso tako pomembni, ali drugače, iskati je treba številne različne možnosti za vključevanje in napredovanje, prilagojene različnim potrebam, možnostim, učnim slogom in drugim značilnostim posameznikov.

Za posamezne vrste programov zakonodaja že določa vstopne pogoje, pogoje za napredovanje in dokončanje izobraževanja. Pri odraslih si moramo prizadevati, da predvidimo ob zakonsko določenih vstopnih pogojih in pogojih napredovanja tudi možnosti vključitve v program pod določenimi pogoji (pogojni vstop oziroma pogojno napredovanje v programu). Ni namreč smiselno, da bi za vključitev v program opredeljevali toge, administrativne zahteve, temveč ravno nasprotno: iskati moramo stimulative možnosti, da bi se čim več ljudi odločalo za izobraževanje.

POGOJI ZA VKLJUČITEV

Opređeljujemo znanje, spretnosti, izkušnje, psihofizične sposobnosti in druge pogoje, ki jih morajo izpolnjevati odrasli, da se lahko vključijo v program, za katerega so se odločili. Zahteve za vključitev opredelimo na podlagi presoje, katero poprejšnje znanje in spretnosti potrebuje posameznik, da bo lahko uspešen v programu, in katere so posebne psihofizične zahteve za opravljanje poklica, kvalifikacije, za katere program usposablja. Izpolnjevanje zahtev se lahko dokazuje z javno listino ali na podlagi ugotavljanja znanja, ki ga posameznik opravi pri za to pooblaščen organizaciji, s priznavanjem delovnih in drugih izkušenj, ki ustrezajo pogojem za vključitev ipd.

Pri določanju pogojev za vključitev se moramo zavedati, da se odrasli ne izobražujejo kontinuirano, temveč pogosto med posameznimi obdobji naredijo premor tudi 10 let ali več. Ker se v daljših časovnih obdobjih izobraževalni sistem lahko spremeni, je treba opredeliti tudi, katera je še zahtevana ekvivalentna izobrazba oz. usposobljenost.

Če program ne predvideva posebnih zahtev za vključitev, to tudi zapišemo, saj je to pomembna informacija za tiste, ki bi se želeli vključiti v program, za tiste, ki svetujejo in usmerjajo odrasle v izobraževanje, in za izvajalce programa.

POGOJI ZA NAPREDOVANJE V PROGRAMU

Pogoje za napredovanje v programih za odrasle opredelimo samo izjemoma - takrat, kadar je za nadaljnje delo nujno, da posameznik izpolni določene pogoje (si pridobi določeno znanje) - sicer pa izbiro o načinu napredovanja v programu prepustimo posamezniku ali dogovoru med posameznikom in njegovim svetovalcem (ali izvajalcem izobraževanja).

Če pa so že določeni pogoji za napredovanje v programu (npr. dokončan letnik kot pogoj za vpis v naslednjega), pa naj bodo le-ti čimbolj prilagojeni možnostim odraslih, omogočijo naj individualno izbiro ipd. (ustno ali pisno preverjanje, dogovorni roki za preverjanje znanja, možnost preverjanja po delih ipd.).

POGOJI ZA DOKONČANJE PROGRAMA

To so pogoji za uspešno dokončanje izobraževalnega programa kot celote ali posameznih enot, če je program razdeljen na manjše, vsebinsko zaokrožene enote.

Pri daljših programih, kjer je izobraževanje organizirano po letnikih, modulih in podobno, morajo biti pogoji za dokončanje določeni tudi za posamezne letnike, module in podobno.

Pri programih za pridobitev izobrazbe je pri opredeljevanju pogojev za dokončanje programa treba upoštevati zahteve in postopke, opredeljene v zakonodaji¹¹. Določanje pogojev za dokončanje programa naj bo povezano predvsem z doseganjem opredeljenih standardov znanja, ogibati pa se moramo določanju pogojev, povezanih z organizacijo izobraževanja (obseg obvezne udeležbe predavanj, obvezen vpis v posamezne letnike, semestre).

¹¹ Glej: Zakon o osnovni šoli, 69., 70., 72. in 73. člen; Zakon o gimnazijah, 4. in 39. člen; Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju, 5., 62., 64., 72., in 73. člen; Zakon o izobraževanju odraslih, 9. člen.

Če program ne predvideva posebnih pogojev za dokončanje programa, to tudi zapišemo.

ORGANIZACIJA IZOBRAŽEVANJA

Pri organizaciji navedemo različne mogoče oblike izpeljave programa, pri čemer je pomembno, da ima vsak program vsaj dva takšna predloga.

Način organizacijske izpeljave izhaja iz ciljne skupine, vsebine, trajanja, skratka, drugih sestavin programa. Izbiramo med razrednopredmetno organizacijo, tečajno obliko, modularno zasnovo, konzultativno-instruktivnim poukom, seminarjem, izobraževanjem na daljavo ipd. ali kombiniramo med različnimi organizacijskimi oblikami. Pri tem ni nujno, da predvidimo samo skupinske oblike izpeljave, temveč tudi individualne (npr. vodeno samoizobraževanje) ali pa kombinacijo skupinskega in individualnega dela.

ORGANIZACIJA IZVAJANJA IZOBRAŽEVALNEGA PROGRAMA (CELOLETNA, PERIODIČNA)

To sestavino opredelimo samo pri programih nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja. Za periodični ali dualni sistem se odločimo, ko je smotno in učinkovito organizirati praktično izobraževanje v naravnih razmerah poklicnega dela in ko tak način zagotavlja celotno poklicno kvalifikacijo in socializacijo.

Pri odločitvi za en ali drug način izpeljave programa moramo upoštevati nomenklaturu poklicev, presoditi, ali obstajajo pogoji, ki jih določata Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (MŠŠ, 1995: 217-218) in Izhodišča za pripravo izobraževalnih programov nižjega in srednjega poklicnega oz. strokovnega izobraževanja, ki jih je sprejel Strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje.

PREDMETNIK

Predmetnik je seznam vsebin programa, členjenih na neke zaokrožene enote. Za izobraževanje odraslih je značilno, da se vsebine ne členijo le na predmete (kakor je najpogosteje pri izobraževanju otrok in mladine), temveč tudi na druge vsebinske enote, kakor modul, predmetno področje ipd. Kako je vsebina programa razvrščena, je odvisno od vrste, ravni in tipa izobraževalnega programa. V izobraževanju odraslih predmetnik torej ni le "seznam" predmetov, temveč je lahko seznam modulov, zaokroženih vsebinskih enot ipd.

Poleg tega da predmetnik vsebuje seznam zaokroženih vsebinskih enot, mora določati, kateri predmeti, moduli, zaokrožene enote ipd. so obvezni za vse udeležence, kateri pa izbirni in kakšni so pogoji izbiranja.

Če je iz vsebinskih razlogov potrebno, določimo obvezno zaporedje predmetov, predmetnih področij, modulov in drugih vsebinskih enot. Za določitev obveznega zaporedja se odločimo takrat, kadar je znanje ene vsebinske enote pogoj za razumevanje drugih.

Za vse enote predmetnika (tako obvezne kot izbirne) mora biti določen obseg v urah, in to za vsako organizacijsko izvedbo programa, ki smo jo predvideli.

UČNI NAČRTI, PREDMETNI KATALOGI ZNANJ IN IZPITNI KATALOGI

(za programe osnovne šole za odrasle, gimnazije za odrasle in programe poklicnih in strokovnih šol za odrasle)

Učni načrti in predmetni katalogi znanj so opredeljeni kot temeljni dokumenti v učnem procesu. Vsebujejo informacijo o:

- ciljnih predmeta, predmetnega področja, modula,
- standardih znanj, ki naj bi jih dosegli,
- vsebini predmeta, predmetnega področja, modula,
- časovnem obsegu,
- priporočeni obliki in metodi izpeljave,
- materialnih pogojih za izvajanje (didaktična sredstva, prostor, oprema),
- predpisanih in priporočenih virih znanja (za izvajalce in za udeležence).

Odvisno od vrste programov se bodo sestavljavci različno odločali za sestavljanje učnih načrtov oz. katalogov znanja. Nekateri programi bodo imeli samo eno vrsto dokumenta (torej samo učni načrt ali samo katalog znanja), v nekaterih primerih pa bodo programi lahko imeli tudi oba dokumenta, pri čemer se bodo sestavljavci odločili za razdelitev navedenih elementov v posamezen dokument.

Temeljni namen **izpitnih katalogov** je, da opredeljujejo znanja, ki se preverjajo. Zakonodaja jih opredeljuje predvsem kot dokument, ki vsebuje znanja, ki se preverjajo ob koncu obdobja ali izobraževanja na določeni ravni edukacije. Poleg znanja, ki se preverja, vsebujejo izpitni katalogi po navadi merilo za vrednotenje in načine preverjanja in ocenjevanja. Pri programih poklicnega in strokovnega izobraževanja pa izpitni katalog vsebuje tudi način in merilo za preverjanje praktične usposobljenosti.

PREDMETNI KATALOG ZNANJ

(za druge javno veljavne programe za odrasle)

Izraz "predmetni katalog znanj", ki ga uporablja zakon, je treba pojmovati kot termin, pri čemer pa je jasno, da se vsi programi za odrasle ne členijo na predmete. V takem primeru izraz ne zrcali vsebine in je zato primernejši izraz "katalog znanj", tudi zato, ker se bodo nekateri programi členili v module, vsebinska področja ipd. Sestavljavci programov se bodo, odvisno od predlagane členitve programa, odločali za uporabo izraza "predmetni katalog znanja" ali "katalog znanja", v obeh primerih pa bo le-ta vseboval sestavine, ki jih opisujemo v nadaljevanju.

Za programe, ki sodijo v to skupino, se pripravljajo predmetni katalogi znanj (in ne učni načrti); ti se deloma razlikujejo od predmetnih katalogov znanj, opisanih v prejšnjem poglavju, ker ti programi praviloma nimajo predmetnika, predmetni katalogi znanj vsebujejo nekatere informacije, ki so tudi pomembne za izpeljavo programa. Tako predmetni katalogi znanj (katalogi znanj) v teh programih vsebujejo te informacije:

- o ciljnih predmeta, predmetnega področja, modula,
- o standardih znanj, spretnosti in veščin, ki naj bi jih dosegli,
- o vsebini predmeta, predmetnega področja, modula,
- o minimalnem številu ur organiziranega izobraževalnega dela za vse predvidene organizacijske oblike izpeljave (npr. pouk, dopisno-konzultativna oblika...),
- o obsegu obveznih oblik izobraževalnega dela za udeležence izobraževanja,
- o priporočni obliki in metodi izpeljave,
- o znanju, ki ga morajo imeti izvajalci programa oz. njegovih delov,
- o materialnih pogojih za izvajanje (didaktična sredstva, prostor, oprema),
- o predpisanih in priporočenih virih znanja (za izvajalce in za udeležence),
- o javni veljavnosti znanja, spretnosti in veščin, ki se pridobijo z izobraževanjem po programu (informacija o tem, za kateri poklic, kvalifikacijo oz. posamezno znanje, spretnost ali veščino program usposablja).

Povedali smo že, da je izobraževalni program lahko glede vsebine enovit (zajet v en modul, en predmet...), lahko pa je sestavljen iz več enot (modulov, predmetov, predmetnih področij...). Tudi po členitvi programa na enote je včasih potrebna še dodatna členitev, če hočemo dovolj natančno prikazati vsebino programa (modul bo npr. členjen na več delov). Katalog znanja sestavljamo tako, da elemente kataloga, ki smo jih navedli prej, opisujemo za vsako enoto programa (če program ni členjen, opisujemo npr. metode za program v celoti, če je členjen na module, opisujemo metode za vsak modul posebej. Seveda se bo zgodilo, da se bodo nekateri opisi ponavljali; tedaj opredelimo, kaj je tisto, kar velja za program v celoti in česar ni več treba ponavljati pri vsakem delu programa posebej. Že vnaprej pa je jasno, da bo informacija o javni veljavnosti znanja, spretnosti in veščin veljala za program v celoti in ni odvisna od take ali drugačne členitve programa.

V nadaljevanju bomo nekoliko podrobneje opisali nekatere elemente kataloga znanja.

S cilji posameznega predmeta, modula, vsebinskega področja opredelimo, kaj naj posameznik zna, ve, naredi, za kakšna stališča in vrednote naj se zavzema. **Določajo izbiro vsebine in so podlaga za opredeljevanje standardov znanj.**

Standard znanja je dogovorjena raven doseganja opredeljenih ciljev za posamezne predmetne ali tematske sklope (vsebinske enote, odvisno od tega, kako je v izobraževalnem programu vsebina členjena). S standardom znanja se natančno določijo znanje in spretnosti, ki jih mora posameznik obvladati po končanem izobraževanju. Opredeljeni standardi znanja morajo biti oblikovani tako, da zrcalijo zmožnost uporabe znanja in spretnosti tudi v različnih delovnih in življenjskih (manj pogostih, izjemnih) položajih. Standardi znanja morajo biti opredeljeni tako, da se iz njih po koncu posameznega predmetnega ali tematskega sklopa (vsebinske enote) razbere:

- kaj zmore udeleženec samostojno narediti/opraviti/,
- kaj razume, ve, prepozna.

Pomembno je, da se standardi znanja določijo čim bolj natančno, da jih je mogoče z ustreznimi postopki preverjati.

Sestavljačev programa predlaga najprimernejše *oblike in metode izpeljave* za uresničevanje postavljenih izobraževalnih ciljev. Pomembno je, da pri izbiri metod sestavljačev programa upošteva čim več raznovrstnih metod, zlasti takih, ki podpirajo čim dejavnejše delo posameznika in skupine (igranje vlog, študij primera, projektno delo, delo v dvojicah in skupinah, problemsko učenje itn.).

Zavedati pa se moramo, da sestavljačev programa metod in oblik ne more dokončno določiti - to je zadeva izpeljave - saj je vsakokratni izobraževalni proces posebne narave. Zato v tem delu sestavljačev samo primeroma navede, katere metode so primerne za izpeljavo posameznih vsebin, vsebinskih enot programa, sama izbira in uporaba pa sta odvisni od usposobljenosti osebja, ciljne skupine, možnosti izpeljave.

Zakoni določajo *stopnjo izobrazbe* za izvajalce izobraževalnih programov na različnih ravneh edukacije, *smer izobrazbe* pa določi minister. Predlog za določitev smeri izobrazbe oblikuje sestavljačev kataloga znanja, ki, če je potrebno, določi še druge pogoje (npr. dodatno znanje, izkušnje ipd.). Opozorimo naj, da javno veljavne programe, ki dajejo javno veljavno izobrazbo in so namenjeni odraslim, lahko izvajajo samo andragoško usposobljeni kadri, ki morajo imeti tudi strokovni izpit.¹²

Pri opredeljevanju materialnih pogojev za izvajanje predvidimo prostorske zahteve (vrsta, opremljenost in velikost prostorov), učna in delovna sredstva in druge pogoje, ki izhajajo iz ciljev, vsebine in organizacije izobraževanja.

Sestavljačev programa predvidi tako *učne vire za udeležence kot vire za izvajalce* programa. Pri posameznih zaokroženih vsebinskih enotah predvidimo različne učne vire, ki:

- omogočajo pridobivanje znanja po različnih poteh,
- omogočajo boljše prilagajanje izobraževanja posamezniku, ki se kot odrasel pojavlja v različnih družbenih vlogah in ima lahko različne potrebe,
- udeležencem in izvajalcem programa omogočajo večjo avtonomijo in udeležbo v posameznih fazah andragoškega cikla,
- omogočajo udeležencem izobraževanja kritično presojo učne vsebine in posameznega učnega vira in vplivajo na vrednotenje načrtovanja in izvajanja učnega procesa.

Na izbiro učnih virov vplivajo predvidene lastnosti ciljne skupine, vsebina, organizacija in oblike izobraževanja, zato predvidimo take učne vire, da bi z njimi zadostili tudi potrebam odraslih z različnimi učnimi slogi.

¹² Glej Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, člene 96-97 in 100; Zakon o izobraževanju odraslih, 13. člen.

IZPITNI KATALOG

za druge javne programe izobraževanja odraslih

Temeljni namen **izpitnih katalogov** je, da opredeljujejo znanja, ki se preverjajo. Poleg znanj, ki se preverjajo, vsebujejo izpitni katalogi po navadi merila (kriterije) za vrednotenje in oblike ter načine preverjanja in ocenjevanja.

Predvidimo načine, metode, pogostost ugotavljanja in ocenjevanja znanja. Pri ocenjevanju moramo predvideti različne načine preverjanja znanja, da bi tako upoštevali različne učne sloge udeležencev (npr. nastop, izdelki, ustno, pisno spraševanje ipd.).

ZNANJE, KI GA MORAJO IMETI IZVAJALCI POSAMEZNEGA PREDMETA

Programi osnovne šole za odrasle, gimnazije za odrasle in programi poklicnih in strokovnih šol za odrasle imajo po zakonodaji določitev znanja, ki ga morajo imeti izvajalci programov, opredeljeno kot posebno sestavino programa, pri drugih programih za odrasle pa je to sestavina predmetnih katalogov. Ker pa se način opredeljevanja ne razlikuje, na tem mestu samo ponavljamo tisto, kar je že opredeljeno v besedilu za predmetne kataloge znanj za druge javne programe izobraževanja odraslih.

Zakoni določajo *stopnjo izobrazbe* za izvajalce izobraževalnih programov na različnih ravneh edukacije, *smer izobrazbe* pa določi minister. Predlog za določitev smeri izobrazbe oblikuje sestavljavec kataloga znanja, ki, če je treba, opredeli še druge pogoje (npr. dodatna znanja, izkušnje ipd.). Opozorimo naj, da javno veljavne programe, ki dajejo javno veljavno izobrazbo in so namenjeni odraslim, lahko izvajajo samo andragoško usposobljeni kadri, ki morajo imeti tudi strokovni izpit.¹³

OBSEG IN VSEBINA IZOBRAŽEVANJA, KI SE IZVAJA PRI DELODAJALCU

(za programe nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja)

To sestavino opredelimo za tiste programe nižjega ali srednjega poklicnega izobraževanja, ki se izvajajo v dualnem sistemu (torej deloma v šoli in deloma pri delodajalcu). V tem primeru opredelimo tudi obseg izobraževanja, ki poteka pri delodajalcu, in vsebino tega izobraževanja. Podrobneje govorijo o tem izhodišča za pripravo izobraževalnih programov nižjega in srednjega poklicnega oziroma strokovnega izobraževanja, ki jih je sprejel Svet za poklicno in strokovno izobraževanje.

POKLIC, KI SE PRIDOBI PO KONČANEM IZOBRAŽEVANJU

To je posebna sestavina programov poklicnega in strokovnega izobraževanja. S programom natančno določimo, za kateri poklic/e program izobražuje. Poklic se mora ujemati z nazivom poklica, kakor ga opredeljuje nomenklatura poklicev.

¹³ Glej Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, členi 96-97 in 100; Zakon o izobraževanju odraslih, 13. člen.

LISTINA

Izobraževalni program mora natančno določati, kakšno listino dobi tisti, ki uspešno konča program ali del programa. Iz podatka mora biti razvidno, ali gre za javno veljavno listino (pri javnih programih), listino z interno veljavnostjo, potrdilo o udeležbi v programu ipd. (pri drugih, "nejavnih" programih). Če gre za javno veljaven program, obliko in vsebino javne listine določi minister¹⁴.

Listina, ki jo udeleženec dobi ob koncu programa, velja kot dokaz o njegovi usposobljenosti ali pa kot dokazilo o udeležbi v izobraževalnem programu. Zato moramo določiti, katere sestavine naj vsebuje, npr.:

- podatke o izvajalski organizaciji (naziv, kraj),
- podatke za identifikacijo udeleženca (ime in priimek, datum in kraj rojstva),
- ime programa,
- trajanje programa v urah,
- naziv, ki ga dobi udeleženec, ki je uspešno končal program (usposobljenost ali vrsto ter stopnjo znanja, doseženega v programu, poklic, kvalifikacija ipd.),
- datum izdaje listine,
- številko listine.

Program lahko določa enotno obliko listine, ki je obvezna in jo izdajajo vsi izvajalci programa (priloži naj se k programu), lahko pa določa le obvezne sestavine te listine, ne pa tudi njene oblike.

SESTAVLJAVCI PROGRAMA, PREDLAGATELJ PROGRAMA, DATUM SPREJEMA IN KDO GA JE SPREJEL

Navedemo imena, priimke in nazive vseh tistih strokovnjakov, ki so sodelovali pri **pripravi** programa, in njihovo vlogo pri pripravi programa (npr. vodja, strokovni sodelavec, konzultant, recenzent).

Prav tako navedemo, kdo je **predlagal** program v sprejem (predlagatelj je lahko ustanova ali pa posameznik) ter **datum sprejema programa** in **natančen naziv strokovnega organa, ki je program sprejel** (pri javno veljavnih programih).

Če je program spremenjen in dopolnjen, navedemo tudi **datum sprejetja sprememb in dopolnitev ter naziv organa**, ki je ta sklep sprejel.

4. EVALVACIJA IZOBRAŽEVALNEGA PROGRAMA

V prejšnjih poglavjih smo se ukvarjali z vprašanjem, kako naj sestavimo izobraževalni program - katere sestavine naj ima in kaj naj opredelimo v okviru posamezne sestavine. Ne glede na opravljene raziskave o potrebah po oblikovanju določenega izobraževalnega programa, o značilnostih predvidene ciljne skupine ipd. je treba ob oblikovanju izobraževalnega programa razmišljati o tem, ali "končni izdelek" ustreza temeljnim razlogom, ki so nas vodili k oblikovanju programa, po določenem času pa to, ali program še ustreza razmeram in potrebam uporabnikov oz. delodajalcev. Zato moramo že sočasno z oblikovanjem izobraževalnega programa razmišljati tudi o njegovi evalvaciji.

Evalvacija izobraževalnega programa je proces, v katerem ugotavljamo obseg in kakovost uresničevanja ciljev, vsebine in izpeljave programa (organizacije, kadrov, metod, učnih sredstev in virov ter drugo). Upoštevanje sodobnih strokovnih spoznanj narekuje, da evalvacijo natančno načrtujemo, opredelimo njene cilje, merila in instrumentarij. S predvidenim instrumentarijem zbiramo podatke o kakovosti in stopnji uresničevanja vseh sestavin programa zato, da bi izobraževalni program spreminjali in dodelovali.

Zato opredeljujemo eno izmed temeljnih pravil, ki naj se uveljavijo pri pripravi novih ali spremenjenih javnih izobraževalnih programov za odrasle, to je, **da predlagatelj programa skupaj z novim ali spremenjenim programom tistemu, ki je pristojen za sprejem programa, predloži tudi izhodišča za pripravo načrta evalvacije izobraževalnega programa.**

Ta izhodišča morajo obsegati predloge:

1. Kaj je predmet evalvacije?

Sestavljavci programa najbolje vedo, katere so tiste značilne točke programa, ki program opredeljujejo kot poseben program, iz njegove utremeljivke in ciljev je mogoče izluščiti njegovo temeljno namembnost. To je prav gotovo prvi predmet raziskave:

- Ali program uresničuje potrebe, zaradi katerih je nastal?
- Ali program zagotavlja uresničevanje opredeljenih ciljev programa?

Nadalje nas gotovo zanima povezanost med značilnostmi predvidene ciljne skupine in vsebino ter drugimi sestavinami programa:

- Ali vsebina programa ustreza potrebam, poprejšnjemu znanju in izkušnjam ciljne skupine?
- Ali so organizacijske izpeljave programa za ciljno skupino ustrezne?
- Ali metode dela ustrezajo ciljni skupini?
- Ali imajo udeleženci v programu značilnosti, ki bistveno vplivajo na izvajanje programa, pa jih v predvidenih značilnostih ciljne skupine nismo predvideli?

Treba je ugotoviti ustreznost drugih sestavin programa (kakor smo jih opredelili):

- Ali ustreza trajanje programa glede na opredeljeno vsebino in organizacijske izpeljave?

- Ali ustrezajo postopki preverjanja in ocenjevanja?
- Ali ustrezajo pogoji za vključitev v program?
- Ali ustrezajo standardi znanja?
- Ali ustreza strukturiranje vsebine v zaokrožene sklope (module, predmete...)
- Ali ustrezajo viri znanja?
- Ali ustrezajo opredeljeni pogoji za izvajalce?

Vprašanja, ki smo jih navedli, ne zajemajo vseh zadev, ki so lahko predmet evalvacije, navajamo jih samo primeroma. Vsak predlagatelj programa bo skupaj s sestavljavci opredelil tista vprašanja, ki so najpomembnejša za posamezen program. Pričakovati pa je mogoče tudi, da se bodo sčasoma za podobne izobraževalne programe oblikovali standardni načrti evalvacij.

2. Kdo bo opravljal evalvacijo?

Predlagatelj programa predlaga, kdo naj izpelje evalvacijo. Pri presoji mora upoštevati strokovno usposobljenost predvidenih izvajalcev in kadrovske ter druge zmožljivosti za izpeljavo evalvacije.

Izvajalci evalvacij so lahko raziskovalne ustanove, strokovne organizacije, izobraževalne organizacije ali samostojni raziskovalci oz. izobraževalci.

Upoštevati moramo, da Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja vpeljuje institut poskusa, ki bo lahko dodeljen nekaterim programom, oblikam posodabljanja vzgojno-izobraževalnega dela, delom novih programov, organizacijskim novostim, novim učbenikom ipd. Če predlagamo, naj bi program, njegov del, ena izmed sestavin programa postala poskusna, moramo pri predlogu za izpeljavo evalvacije upoštevati, da zakon v 20. členu določa, da izvajajo take poskuse z zakonom določeni zavodi.

3. Kdaj bo evalvacija potekala?

V načrtu predvidimo:

- čas začetka evalvacije,
- trajanje evalvacije (v mesecih, letih...),
- v kateri fazi vpeljevanja izobraževalnega programa bo potekala (ob začetku vpeljevanja programa, po enem letu, v določenih časovnih obdobjih...).

4. Evalvacijski instrumentarij

Predlagatelj opredeli subjekte evalvacije (npr. ključne ustanove, osebe, ki dajejo podatke, ki nas zanimajo). Poleg tega predlaga tehnike in metode evalvacije (zbiranje podatkov z anketami, intervjuji, s testi, z opazovanjem, vrednotenjem izdelkov, analizo dokumentacije, gradivom, s proučevanjem primera...). Pri tem opredeli, katere metode in tehnike so najprimernejše za izbrane subjekte.

Predlagatelj lahko ob načrtu predloži tudi izdelan evalvacijski instrumentarij ali pa to prepusti izvajalcu evalvacije.

Opozorimo naj, da bodo evalvacije programov verjetno potekale predvsem z zbiranjem in presojanjem empiričnih podatkov, torej z evalvacijo izvajanja programa. Pri izdelavi evalvacijskega instrumentarija moramo biti zato pozorni, da ne bi presojali konkretnih izpeljav programa, torej izvajalcev in izobraževalnih ustanov. Ti so sicer lahko predmet drugih evalvacij, ob evalvaciji programa pa moramo nameniti vso pozornost le programu in njegovim sestavinam.

Kot že povedano, predlagatelj programa ob njegovem oblikovanju torej pripravi tudi načrt njegove evalvacije. Če gre za javni program, se načrt predloži hkrati s predlogom programa ustreznemu strokovnemu svetu, ki o načrtu oblikuje mnenje in ga, če je poskus vpeljan, pošlje ministru, če ne gre za institut poskusa, pa načrt sprejme.

Temeljni namen, da evalviramo programe in evalvacijo izvajamo sočasno z vpeljevanjem novih ali spremenjenih programov, je, da bi pridobili objektivnejše podatke, ali so programi ustrezni ali kako bi jih morali spremeniti, dopolniti.

Če gre za evalvacijo javnih programov, izvajalec evalvacije na podlagi rezultatov oblikuje predloge, ali/in v čem je program ustrezen ali neustrezen, pristojni strokovni svet pa sprejme odločitev o njegovi prenovi, odpravi ali izvajanju v nespremenjeni obliki.

Če program ni javen, izvajalec evalvacije (če je bila ta vpeljana) z izsledki seznaní naročnika evalvacije.

Evalvacija programov ni enkratni proces, smotrno pa je, da na podlagi izidov začetne evalvacije program spremenimo, hkrati pa spremenimo/dopolnimo tudi načrt evalvacije in evalvacijo znova opravimo. Vnovična izpeljava evalvacije pa ni potrebna samo takrat, kadar se je na podlagi evalvacije program spremenil, temveč tudi tedaj, če program ni bil spremenjen. Po določenem časovnem presledku so se morda spremenile nekatere razmere, pogoji, ki bi utegnili dati drugačne izsledke kakor ob prvi evalvaciji. Razvoj programov ni nikdar povsem končan, ker se potrebe po izobraževanju in cilji programa sicer različno hitro, vendar neprenehoma spreminjajo. Spremenljivost potreb in ciljev je še posebno značilna za izobraževanje odraslih.

Uporabljena literatura

- Brookfield, S.: *Understanding and Facilitating Adult Learner*. Jossey-Bass. San Francisco 1986.
- Caffarella, S. R.: *Planning Programs for Adult Learners*. Jossey-Bass. San Francisco 1994.
- Dean, J. G.: *Designing Instruction for Adult Learners*. Krieger Publishing. Malabar 1994.
- Denvir, B.: *Assessment Purposes and Learning in Mathematics Education*. (Developments in Learning and Assessments. (ed.: Murphy, P. in Moon, B.). Hodder and Starghton. London, 1994.
- Griffin, C.: *Curriculum Theory in Adult and Lifelong Education*. Croom Helm London & Nicholas Publishing Company New York. 1983.
- Jarvis, P.: *Adult and Continuing Education: theory and practice*. Routledge. 1988.
- Kroflič, R.: *Teoretski pristopi k načrtovanju kurikulumu*. CRU. Ljubljana 1992.
- Kelly, A.V.: *The Curriculum - Theory and Practice*. Paul Chapman Publishing. London 1989.
- Knoll, J. H.: *Curriculum. V: Lifelong Education for Adults (An International Handbook)*. ed.: C.J. Titmus. Pergamon Press. Oxford 1989. 29-34.
- Knox, A. B., et al.: *Developing, Administering and Evaluating Adult Education*. Jossey Bass. San Francisco. 1989.
- Langenbach, M.: *Curriculum Models in Adult Education*. Krieger Publishing. Malabar 1993.
- Moeller, C.: *Didaktika kao teorija kurikulumu*. V: *Didaktičke teorije*. Educa. Zagreb 1994. 75-93.
- Nuttall, D.L.: *The Validity of Assessments*. V: *Developments in Learning and Assessments* (ed.: Murphy, P. in Moon, B.). Hodder and Starghton. London 1994.
- Pastuović, N.: *Teoretična in metodična izhodišča razvoja programov v izobraževanju odraslih*. V: *Programi, oblike in metode izobraževanja odraslih*. RP: *Izobraževanje odraslih kot dejavnik razvoja Slovenije*. ACS 1994.
- Sork.,T. J., R. Caffarella: *Planning Programs for Adults*. V: *Handbook of Adult and Continuing Education* (ed.: S. Merriam and P. Cuninghame). Jossey Bass. San Francisco 1989. 233 - 245.
- Valentinčič., J.: *Sodobno izobraževanje odraslih: Temelji, organizacija, metode*. DDU Univerzum. Ljubljana 1983.
- *The International Encyclopedia of Education* (ed.: Torsten Husen, N. Postlethwaite). Pergamon Press. Oxford 1994.

Izdal Andragoški center Slovenije
Zanj dr. Vida A. Mohorčič Špolar

Prvi natis: december 1997
Ponatis

Naklada: 300 izvodov

Ljubljana, oktober 1998

Prigavil: NACIONALNI KURIKULARNI SVET,
PODROČNA KURIKULARNA KOMISIJA ZA IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH,
oblikovanje: TANDAR, priprava za tisk: ALTEN, tisk: RADIO